



Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија

Воронешки државен универзитет
Русија

Универзитет имени Гоце Делчева,
г. Штип, С. Македонија

Воронежский государственный университет
Россия

Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

8-9 октомври 2020 / 8-9 октябрия 2020 / 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip



Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
С. Македонија
Универзитет имени Гоце Делчева, г. Штип,
С. Македонија
Goce Delcev University in Stip,
N. Macedonia

Воронешки државен универзитет
Русија
Воронежский государственный университет
Россия
Voronezh State University
Russia

Петта меѓународна научна конференција

Пятая международная научная конференция

Fifth International Scientific Conference

ФИЛКО FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

ФИЛОЛОГИЯ, КУЛЬТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ СБОРНИК СТАТЕЙ CONFERENCE PROCEEDINGS

8-9 октомври 2020 | 8-9 октября 2020 | 8-9 October 2020

Штип

Штип

Stip

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
СБОРНИК СТАТЕЙ
CONFERENCE PROCEEDINGS

ФИЛКО
FILKO

Јазично уредување

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)
Марјана Розенфелд (руски јазик)
Билјана Иванова (англиски јазик)
Снежана Кирова (англиски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

Техничко уредување

Костадин Голаков
Наташа Сараfoва
Ирина Аржанова
Кире Зафиров

Адреса на организацискиот комитет:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Воронешки државен универзитет

Филолошки факултет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

316.7(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција филологија, култура и образование (5 ;
2020 ; Штип)

Зборник на трудови / Петта меѓународна научна конференција ФИЛКО
филологија, култура и образование, 8-9 октомври 2020, Штип = Сборник
статей / Пятая международная научная конференция ФИЛКО филология,
культура и образование, 8-9 октября 2020, Штип = Conference proceedings
/ Fifth International scientific conference FILKO philology, culture and
education, 8-9 October 2020, Stip. - Штип : Универзитет “Гоце Делчев”,
2021. - 465 стр. ; 21 см

Трудови на мак., рус. и англ. јазик. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-787-2

1. Напор. ств. насл.

а) Културологија -- Собири

COBISS.MK-ID 52932613

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Жана Грачева, Филолошки факултет при ВГУ
Весна Коцева, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Виолета Димова, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Ковалов, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Виолета Димова (Македонија)
Даниела Коцева (Македонија)
Драгана Кузмановска (Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (Македонија)
Марија Кусевска (Македонија)
Силвана Симоска (Македонија)
Татјана Стојановска Иванова (Македонија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Софија Алемпиевиќ (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (САД)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Тамара Валчиќ-Булиќ (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Неџати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Ерол Чалџшкан (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонтат (Франција)
Марија Рејес Ферер (Шпанија)
Технички секретар
Нагаша Сарафова
Јована Караниќиќ-Јосимовска
Ирина Аржанова
Главен и одговорен уредник
Драгана Кузмановска

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Жанна Грачева, Филологический факультет при ВГУ
Весна Коцева, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Виолета Димова, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Виолета Димова (Македонија)
Даниела Коцева (Македонија)
Драгана Кузмановска (Македонија)
Ева Ѓергиевска (Македонија)
Мария Кусевска (Македонија)
Силвана Симоска (Македонија)
Татјана Стојановска-Иванова (Македонија)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Софја Алемпиевич (Россия)
Татјана А. Тернова (Россия)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Јулиа Дончева (Болгария)
Биљана Марич (Боснија и Херцеговина)
Душко Певуља (Боснија и Херцеговина)
Волф Ошлис (Германија)
Волфганг Моч (Германија)
Мария Рейес Феррер (Испанија)
Габриелла Б. Клејн (Италија)
Ева Бартос (Полска)
Михал Ванке (Полска)
Мајкл Рокланд (США)
Даниела Костадинович (Србија)
Селена Станкович (Србија)
Тамара Валчич-Булич (Србија)
Ахмед Ѓюншен (Турција)
Неджати Демир (Турција)
Шерифе Сехер Эрол Чалшкан (Турција)
Карин Рукэ-Брутэн (Франција)
Танван Тонтат (Франција)
Ученый секретарь
Нагаша Сарафова
Јована Караникич-Јосимовска
Ирина Аржанова

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)

Марьяна Розенфельд (русский язык)

Бильяна Иванова (английский язык)

Снежана Кирова (английский язык)

Татьяна Уланска (английский язык)

Техническое редактирование

Костадин Голаков

Наташа Сарафова

Ирина Аржанова

Кире Зафиров

Адрес организационного комитета

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет

ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македония

Воронежский государственный университет

Филологический факультет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

EDITORIAL STAFF

Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Zhana Gracheva, Faculty of Philology, VGU
Svetlana Jakimovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Violeta Dimova, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Daniela Koceva (Macedonia)
Dragana Kuzmanovska (Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Marija Kusevska (Macedonia)
Silvana Simoska (Macedonia)
Tatjana Stojanovska-Ivanova (Macedonia)
Violeta Dimova (Macedonia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Sofya Alempijevic (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Wolf Ochlies (Germany)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Ewa Bartos (Poland)
Michal Wanke (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Maria Reyes Ferrer (Spain)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Necati Demir (Turkey)
Şerife Seher Erol Çalışkan
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Michael Rockland (USA)

Conference secretary

Natasha Sarafova
Jovana Karanikic-Josimovska
Irina Arzhanova

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)
Maryana Rozenfeld (Russian)
Biljana Ivanova (English)
Snezana Kirova (English)
Tatjana Ulanska (English)

Technical editing

Kostadin Golakov
Natasha Sarafova
Irina Arzhanova
Kire Zafirov

Address of the Organizational Committee

Goce Delcev University - Stip

Faculty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Suzana R. Bunčić - ANDRIĆ'S EARLY STORIES WITH ELEMENTS OF ALLEGORY AND SATIRE	13
2. Катерина Видова - ГЛАГОЛСКИОТ ПРИЛОГ ВО УЛОГА НА ПРИЛОШКА ОПРЕДЕЛБА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВИТЕ АНГЛИСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ	19
3. Ана Витанова - Рингачева - СОБИРАЧИТЕ НА МАКЕДОНСКОТО НАРОДНО ТВОРЕШТВО ОД ЦЕПЕНКОВ ДО ДЕНЕС (НА 100-ГОДИШНИНАТА ОД СМРТТА НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ)	27
4. Бранка Гривчевска - МОДУЛАЦИЈАТА КАКО ПРЕВЕДУВАЧКА ПОСТАПКА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА РОМАНОТ „ПАЛОМАР“ ОД ИТАЛО КАЛВИНО	33
5. Сашка Грујовска-Миланова - ИНТЕГРАЦИЈА НА ГЕРМАНИЗМИТЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	43
6. Јованка Денкова - СОЦИЈАЛНИТЕ РАСКАЗИ НА АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ И БОРИС БОЈАЦИСКИ	49
7. Марија Ѓорѓиева Димова - ИНТЕРДИСКУРЗИВНИТЕ ДИЈАЛОЗИ НА ЛИРИКАТА.....	57
8. Ивана Ѓорѓиева, Александар Нацов - ГАСТРОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ИСТОЧНИОТ РЕГИОН НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....	69
9. Биљана Иванова, Драгана Кузмановска, Снежана Кирова ПРЕДНОСТИ ПРИ УЗУЧУВАЊЕТО НА СТРАНСКИ ЈАЗИК ОД НАЈМАЛА ВОЗРАСТ	75
10. Билјана Ивановска, Марија Кусевска, Цвета Мартиновска Банде ЈАЗИЧЕН КОРПУС НА МАКЕДОНСКИТЕ ИЗУЧУВАЧИ ПО АНГЛИСКИ И ГЕРМАНСКИ КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ	79
11. Лела Ивановска - КРЕАТИВНОСТА ВО НАСТАВАТА ПО АНГЛИСКИ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК	87
12. Natka Jankova Alagjovska - INTERCULTURAL COMMUNICATION CONGITION OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN OUR COUNTRY AND ABROAD	95
13. Сашка Јовановска - УСВОЈУВАЊЕ ВТОР ЈАЗИК- ПЕДАГОШКА ГРАМАТИКА	105
14. Луси Караниколова-Чочоровска - „ПРОСВЕТИТЕЛСТВОТО ВО ЈУЖНОСЛОВЕНСКИТЕ ЛИТЕРАТУРИ“ (ПРЕГЛЕД)	113
15. Карначук Ирина Јурьевна - ПОРЯДОК СЛОВ И ИНВЕРСИЈА КАК СПОСОБИ ВЪРАЖЕНИЯ ЕКСПРЕССИВНОСТИ	119
16. Милена Касапоска-Чадловска - ГРАМАТИКАТА ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ФРАНЦУСКИ ЈАЗИК ЗА СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ	123
17. Лидија Ковачева - ДЕМОНОЛОШКИТЕ ПРЕТСТАВИ КАЈ АСИРЦИТЕ И БАБИЛОНЦИТЕ	133
18. Славчо Ковилоски - ПРОТОТИПИ НА ЖЕНСКИ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ И ФОЛКЛОРОТ ОД XIX ВЕК	141
19. Весна Кожинкова - РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТА ВО РОМАНОТ „МЕМОАРИТЕ НА АЛБЕРТ АЛНШТАН“ ОД КИРЕ ИЛИЕВСКИ.....	149

20. Кристина Костова, Марија Крстева, Наталија Попзарјева, Крсте Илиев, Драган Донеv - ДРАМАТА ВО СРЕДЕН ВЕК КАКО ОСНОВА ЗА ОЗНАЧУВАЊЕ НА КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО АНГЛИЈА	155
21. Мирјана Коцалева, Александра Стојанова, Билјана Златановска, Наташа Стојковиќ - ПРИМЕНА НА РАЗЛИЧНИ МЕТОДИ НА УЧЕЊЕ НА ИНФОРМАТИЧКИТЕ ПРЕДМЕТИ	163
22. Весна Коцева - ГЛАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КОМУНИКАТИВНИОТ ПРИСТАП	169
23. Весна Коцева, Марија Тодорова - ОСНОВНИ НАЧЕЛА НА ПРИРОДНИОТ ПРИСТАП НА КРЕШЕН И ТЕРЕЛ	177
24. Даниела Коцева, Шукрије Барути, Снежана Мирасчиева - ЈАЗИКОТ И ГОВОРОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ОПШТЕСТВЕНА И ИНДИВИДУАЛНА АДАПТАЦИЈА	183
25. Даниела Коцева, Снежана Мирасчиева - РЕФЛЕКСИЈАТА НА ОДДЕЛНИ ТЕЛЕВИЗИСКИ СОДРЖИНИ И ПОЈАВАТА НА НАСИЛСТВО КАЈ ДЕЦАТА	191
26. Драгана Кузмановска, Лидија Ристова, Биљана Иванова МОЌТА НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ ВО СВЕТОТ НА РЕКЛАМИТЕ	199
27. Marija Kusevska - WHERE DIRECTNESS AND INDIRECTNESS RESIDE	207
28. Лидија Лумпова - СООТНОШЕНИЕ ГОЛОСА АВТОРА И ГОЛОСОВ ГЕРОЕВ В ХУДОЖЕСТВЕННИХ СИСТЕМАХ ТОЛСТОГО И ДОСТОЕВСКОГО (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА -ЭПОПЕИ Л.Н. ТОЛСТОГО «ВОЙНА И МИР», РОМАНОВ Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ», «ИДИОТ», «БРАТЪЯ КАРАМАЗОВЫ»)	215
29. Ранко Младеноски - ХИПОТЕКСТОТ ВО ПОЕЗИЈАТА НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ	223
30. К.А. Нагина - ТВОРЧЕСТВО Л.Н. ТОЛСТОГО В ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	233
31. Георгий Недюрмагомедов - ФОРМИРОВАНИЕ МЕТАПРЕДМЕТНЫХ УМЕНИЙ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ В ПРОЦЕССЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	241
32. Першина Татьяна Ивановна - ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ПО ГЕОГРАФИИ	247
33. Мария Попова - РОЛЬ И ФУНКЦИИ МУЗЕЕВ В ФОРМИРОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ГУМАНИТАРИЯ	253
34. Vesna Prodanovska-Poposka - ACQUIRING PROPER PRONUNCIATION: AN OVERVIEW OF A SET OF EXERCISES FOR IMPROVING ENGLISH LONG /i:/ AND /u:/ VOWELS	259
35. Цветанка Ристова Магловска, Младен Мицевски ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ КАКО АЛАТКА ЗА ИНСПИРИРАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО УГОСТИТЕЛСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	265
36. Петја Рогич, Драган Донеv - МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО БУГАРСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА „ВУЈКО ВАЊА“ ОД АНТОН ПАВЛОВИЧ ЧЕХОВ ВО ОДНОС НА МИНАТИТЕ ВРЕМИЊА ВО СРПСКИОТ ПРЕВОД	273

37. Наташа Сарафова - ВЛИЈАНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И КУЛТУРНИТЕ ПОЛИТИКИ ВРЗ ВИДЛИВОСТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ КНИЖЕВНОСТИ (Пример : Норвешка книжевност)	281
38. Наташа Сарафова, Марица Тасевска - АСПЕКТИ НА КНИЖЕВНИТЕ ИНДУСТРИИ ВО НОРВЕШКА	291
39. Simona Serafimovska - STRUCTURE OF THE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS AT THE UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	297
40. Елена Владимировна Сидорова - ЛОГИЧЕСКИЕ ОШИБКИ В ПИСЬМЕННЫХ РАБОТАХ УЧАЩИХСЯ	305
41. Александра Стојанова, Мирјана Коцалева, Наташа Стојковиќ, Билјана Златановска - ПРИМЕНА НА VARK МОДЕЛОТ ВО ПРОЦЕСОТ НА УЧЕЊЕ	311
42. Анета Стојановска-Стефанова, Марија Магдинчева-Шопова - ПРЕДИЗВИЦИТЕ ОД ПОЛИТИЧКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ЗА ДРЖАВИТЕ	319
43. Aleksandra P. Taneska, Blagojka Zdravkovska-Adamova CREATING SYLLABUS AND DEVELOPING GRADING CRITERIA FOR MACEDONIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES AT SEEU ACCORDING TO NEEDS BASED ANALYSIS	327
44. Ольга Тихонова - И.В. ГЁТЕ КАК КИНОПЕРСОНАЖ: К ПРОБЛЕМЕ ДИАЛОГА ЛИТЕРАТУРЫ И КИНО	337
45. Марија Тодорова, Весна Продановска-Попоска - ГЛАСОВНИТЕ СИСТЕМИ НА ШПАНСКИОТ И НА АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК	345
46. Емилија Тодоровиќ - ОБРАЗОВАНИЕ И ПРАКТИКА: УЧЕЊЕ ПРЕКУ РАБОТА-НОВ КОНЦЕПТ ЗА ПРАКТИЧНА ОБУКА ВО ТЕХНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ	351
47. Elena Trajanovska, Maja Gjurovikj, Biljana Ivanova - STANDARDS-BASED EDUCATION IN ACHIEVING LANGUAGE INTEROPERABILITY	357
48. Nina S. Ćeklić - NARRATIVE-STYLISTIC FEATURES IN THE NOVEL LETTERS TO DANILO KIŠ BY FILIP GAJIĆ	365
49. Уљянова Марина Алексеевна - ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ СЛОВА ВЗГЛЯД	373
50. Славица Урумова-Марковска - ПРОСВЕТИТЕЛСКИОТ ЛИК НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ ВО ПРЕДАНИЈАТА И ЛЕГЕНДИТЕ	383
51. С.Н. Филошкина, Ж.А. Борискина - АВТОР В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ (НА МАТЕРИАЛЕ КНИГИ Г. ГРИНА “Getting to Know the General. The Story of an Involvement”, 1984.)	391
52. Наталија Хабарова - АНГЛИЙСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ	397
53. Ольга Швецова - ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ «ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОЭМЫ» А.С. МАКАРЕНКО	407
54. Васко Шутаров - КУЛТУРА И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	415

ДЕМОНОЛОШКИТЕ ПРЕТСТАВИ КАЈ АСИРЦИТЕ И БАБИЛОНЦИТЕ

Лидија Ковачева

д-р по класични науки, Универзитет Евро Балкан – Скопје, kovachevalidija@gmail.com

Апстракт

Најчесто, чудовишноста се восприема во негативна конотација, па дури и во антрополошките анализи демонските чудовишта се прикажани како опасни, безочни и непријателски насочени суштества. Но, ова поимање на чудовишноста е сосем спротивно од восприемањето во религиозниот дискурс во Месопотамија. Во религиозниот симболизам, чудовишноста често ја прикажува врската помеѓу луѓето и трансформационските сили и моќи од „другиот“ свет. Оттаму, демонските чудовишта можат да бидат претставени како добронамерни, кои помагаат и кои се пријателски настроени и безочни и злонамерни, кои поради нивниот отелотворен пристап кон силите од „другиот“ свет се прикажани како опасни непријатели на човекот и заедницата воопшто. Во Асирија и Вавилонија независната моќ што свештениците маѓепсници ја припишувале на принципот на злото, давала оправдување за сите видови окултни практики кои ги исползувале. Верувањата во магиите, исползувањето на магиските обреди и повикувањето на демони и зли духови, на крајот го пронашле своето оправдување во улогата која им била доделена на злите демони кои постојано се мешале и го загрозувале животот на човекот. Оттаму, импактот на овој труд е да се прикажат демонските претстави кај Асирците и Вавилонците, каде наместо во нивната демонска чудовишност да се гледаат страв и опасност, можеби фокусот треба да се стави на нивната фундаментална двозначност: тие можат да бидат безочни и да чинат зла, исто како што можат да бидат и добронамерни.

Клучни зборови: Асирија, Вавилон, Маги, демони, зли духови

Демонолошки претстави кај Асирците и Вавилонците

Нашето познавање за демонолошките претстави на Асирците и Вавилонците секогаш ќе биде делумно и нецелосно, бидејќи се пренесува главно преку остатоците од глинените плочки со клинопис, од кои од Акадскиот период се издвојуваат канонските магиски серии против демони, вештерство и магија, познати под името *Maglû* (Спалување),¹ како вид писмената документација за

¹ Согласно изворите, магиските серии *Maglû* се исползувале во текот на ноќна церемонија, за кои специјално се изработувала фигурина во лик на вештерка која требала да помине низ чинот на судење за да се утврди криминалната природа на нејзините дејствија. По завршувањето на судењето, нејзината фигурина се уништувала, т.е. се спалувала во оган. (Feldt 2015, 65) Во *Maglû*, болеста се восприемала како резултат на демонски или вештерски делувања, па затоа се користеле чудовишни фигурици на зли демони: *utukkū, šedū, rābišū*. Овие фигурици во самиот ритуален чин, комбинирани со инкантација, се спалувале, при што се упатувале молби кон

нивните ритуални дејства. (Mirelman 2018, 1)

Верувањето во демонолошките претстави кај Асирците и Бабилонците бележи континуитет, и дури и во последните векови од развојот на Бабилонското царство² речиси сите божества кај Бабилонците го задржале својот ран демонски карактер, што јасно може да се забележи во бабилонскиот мит за создавањето на светот *Енума Елиш* („Кога горе“), поетско дело од XVI в. пр. н.е. (Митевски 2001, 202) Во системот на тријади приматот им е доделен на Ану, Енлил и Еа, како божества на Небото, Земјата и Водата (Kasak, Veede 2001, 14) и секое од овие божества било придружено со демонски групи (Melton 2001, 1:139).³ За „голем маѓепсник на боговите“ се сметал богот Еа, кој со помош на магиски обреди управувал со силите на природата, а оние кои користувале соодветни ритуални церемонии и правилно ги повторувале соодветните магии, ги добивале неговите услуги. Луѓето му се поклонувале и барале милост од него во неговиот храм во Ериду, кој бил сумерски религиозен центар, но и во колиби направени од трски, за кои се смета дека на територијата на Бабилон биле најстарите свети места.⁴ Согласно верувањата на Бабилонците, трските штители од демони, па затоа тие своите покојници ги погребувале замотани во рогозини од трски. (Melton 2001, 1: 158) За верувањето во заштитната моќ на трската сведочи и следниот Бабилонски литургиски пасус, напишан на клинопис на сумерски јазик на глинена плочка, од библиотеката на Ашурбанипал. Во овој пасус се говори за подучувањето на Мардук во тајните на магијата од страна на неговиот татко Еа, како и за образованието и посветувањето кои му ги пружила неговата мајка Дамкина: (Langdon 1913, 37)⁵

*„Оној, кого со мерката од трска
го измерив, о синко, навистина
ќе (ти) даде (тебе).“*

Согласно религиозните верувања, покрај божествата, Асирците и Бабилонците верувале и во демони, вештерки, вампири и духови на покојниците кои ги сметале за непријатели на луѓето. Во Сирија, Месопотамија и месноста

божествата за уништување на демонот кој ја предизвикал болеста. Бидејќи овие фигурини се спалувале, не постои материјален доказ од нив, освен нивното спомнување на клинописите во извонредни примери во апотропејски ритуали против болести и зла, во церемонии за заштита на лица, особено на кралот, во сексуални инкантациски ритуали итн., што јасно сведочи за официјалниот и легитимен статус на магијата во тој период. (Feldt 2015, 65-66)

² Голема благодарност до Проф. д-р Војислав Саракински, за насоките при изготвувањето на овој текст.

³ Судбините биле седумте ќерки на Ану; седумте демони на бурите, заедно со змејот и змијата биле потомството на Еа, а духовите на болеста биле „саканите синови на Бел“. Својата бесмртност божествата ја обезбедувале со јадење од „храната на животот“ и пиење од „водата на животот“. (Melton 2001, 1:139)

⁴ Во митот за Потопот, Еа на Утнапиштим во сон му открива за одлуката на Боговите да пратат потоп за човештвото, обраќајќи се на колибата од трски во која спиел со зборовите: „Куќо од трски, куќо од трски! Сиду, сиду! Колибо од трски, слушај! Ти, човеку од Шурипак, Утнапиштим, сине на Убар-Туто, куќа дрвена согради, како кораб согради ја! Остави го богатството, живот барај, презри го имотот, животот спаси го“ и заспаниот, преку трските ја примил божествената порака. *Гилгамеш*, 11-та плочка.

⁵ Литургија XLI, ред 13. Фрагмент од молитва, К. 3345. Реставрирање на позадина на REISNER бр. 6, стр. 74. (Langdon 1913, 37)

Халдеја, главно, постоело верување дека демоните живеат во пустина и дивина, од каде талкале во населени места за да го мачат човештвото. Меѓу нив постоел еден целосен свет на злонамерни демонски духови, со точно обележани прецизни карактеристики и атрибути. Биле хиерархиски класифицирани, на скала на чиј врв биле поставени две битија со божествена природа, гении или полубогови, еден вид инфериорни божества. Првиот демонски дух го носело Акадското име *Mas* што значи „војник, воин“, кое подоцна е заменето со Асирското *Sed* „гениј, дух“, а вториот, акадското име *Lama* „дин, гигант“, кое подоцна било заменето со Асирското *Lamaš*. Овие две имиња во религиозните текстови честопати од една страна означувале благонаклонети и заштитнички гении, духови, под чија закрила се сместувале луѓето, а од друга страна, пак, биле прикажани како зловни и злонамерни гении, духови, кои имаат моќ да ги маѓепсаат луѓето. (Lenormant 1877, 23-24) Халдејците верувале дека имаат двоен карактер и спротивставени страни, добра и лоша, час биле добронамерни, час злонамерни, понекогаш заштитници, а понекогаш и противници. П о к р а ј мноштвото познати имиња на демони од Месопотамија со детален опис, какви што биле на пр. *Alal*, „уништувач“, *Telal* или „воин“, на асирски јазик *Gallu*; *Maskim* „слој на заседа“ и др. (Lenormant 1877, 23-24), се издвојуваат и оние од верувањата во Акадскиот период за демони со без телесен извор на зло, кои како рудименти од раната Сумерска митологија останале без телесен опис. Меѓу народот биле познати под имињата *utukkus*, *asakkus*, *rābišus* и биле прикажани во групи, начесто седум по број, кој според Бабилонците претставувал најважниот магиски и мистериозен број. За нив не постои детален телесен опис, освен описот на нивната улога во делувањето во сите сфери на болести и зла. Опишани се во стереотипни ритуални дејствија кои многу малку укажуваат на нивните индивидуални карактеристики. Главно, даден е и ист вид на инкантација која ја користеле за нивно протерување: (Farber 1995, 1896)

*„Тие се седум, седум се тие,
Во длабочините на првобитните води се седум,
Седум се тие украси.
Ниту женски се, ниту пак се машки;
Тие се оние кои постојано прелетуваат наоколу.
Тие немаат сопружници, никогаш не родиле дете,
Не ги познаваат резултатите од нивните дела,
Ниту пак обрнуваат внимание на молитвите и светите жртви.
На улиците ја будат бурата,
Продолжуваат да шетаат по патот.
Тие се седум, од седум седум пати седум.“*
(од Сумерска магија против *utukkus*)

Овие демони поседувале општа космичка моќ, ги напаѓале луѓето со своите фатални магии и создавале и ја предизвикувале „зловната заповед што доаѓа од среде небо; злата судбина што излегува од длабочините на бездната“. Нивните ефекти се опишани во следниот текст: (Lenormant 1877, 29)

*„Од четирите основни страни нивниот напад гори како оган.
Насилно ги напаѓаат живеалиштата на човекот,
Венеат сè во градот или на земјата.
Ги угнетуваат слободниот човек и робот.
Се спуштаат како насилна бура на небото и на земјата.“*

Од карактеристичните индивидуални демонски фигури, најдобро позната е онаа на *Lamaštu*. Во бабилонската митологија е претставена како вонбрачна ќерка на Ану, кој поради сопственото нескриено непријателство кон човечкиот род, ѝ дозволил на ќерка си да ги искали нејзиниот бес и да ги предизвика сите болести на земјата. Од нејзините зли дела особено стравувале бремените жени, родилките, децата и младите мајки, па затоа често била претставувана како демон на грозница на родилката. Откриени се многу амајлии кои Бабилонците ги користеле за откривање и заштита од *Lamaštu*. Во магиите напишани во ритуалниот текст опишани се магиските техники за нејзино уништување, спалување, убивање или пак протерување во пустина или низ вода. (Farber 1995, 1896) Инкантацијата на клинописот на глинената плочка 1 од серијата *Lamaštu* (Farber 1995, 1896) дава многу добар опис на овој демон и насоки како луѓето да се заштитат од нејзините зли дела:

„Таа се издигнува од мочуриштето,
жестока, ужасна, силна, уништувачка, моќна:
(и уште), таа е божица, стравопочитувана.
Нејзините стапала се како на орел, нејзините дланки значат распаѓање.
Нејзините нокти се долги, нејзините пазуви несредени.
Таа не е искрена, ѓавол, ќерка на Ану.
Поради нејзините зли дела, татко ѝ Ану и мајка ѝ Анту
од рајот ја испратиле долу на земјата.
Ќерката на Ану ги пребројува бремените жени дневно,
ги следи стапките на оние кои треба да се породат.
Им ги пребројува месеците, им ги бележи деновите на суд.
На оние кои штотуку се пораѓаат им фрла магија:
„Донеси ми ги твоите синови, дозволи ми да ги одгледам.
Во устата на твоите ќерки сакам да ја сместам мојата града!“
Сака да пие пенлива (?) човечка крв,
(да јаде) труп кој не треба да се изеде, (да собере) коски кои не треба да
бидат собрани.“

Razuzu е уште еден демон кој е добро познат од ликовните претстави и инкантациите на Бабилонците. Бидејќи, од една страна често пати бил повикуван да се спротивстави на *Lamaštu*, а од друга, често пати бил восприеман како зла сила, неговото значење укажува на неговата фундаментална двозначност. (Farber 1995, 1897)

Како добро познат женски демон меѓу Бабилонците е и *Ardat-Lili*, „Девојката на невремето“, која се смета за прототип на библиската Лилит (Farber 1995, 1897), првата сопруга на Адам во Талмудот, демон, која некогаш била многу убава и ги мамела своите љубовници правејќи им зло. (Melton 2001, 139) Во многу раниот период во Сумер, *Lili* се сметала за еден од неколкуте вампирски демони. (Melton 2001, 923)⁶ Претставена е како вампирска блудница

⁶ На Лилит во Талмудот и е даден нов митолошки живот, како наводна прва сопруга на Адам. По расправија со Адам за тоа кој треба да има доминантна позиција за време на сексуалниот однос, Лилит си заминала и станала блудна скитничка. Под називот *Лилим*, постојано ги демнела децата, па оттаму била восприемана како вампирски демон кој ги напаѓа децата. Се држела настрана од секое дете што носело амајлија со имињата на тројцата ангели: Сеној, Сенсеној и Семангелоф. Лилит, постепено низ вековите, се претворила во цела легија демонски суштества кои функционираше како *incubi* и *succubi*, кои ги напаѓале жените и мажите за време на

со исушени гради и нозе во форма на ноќен був,⁷ која иако била млада и убава жена, не можела да раѓа деца. Оттаму, бидејќи била сосем неспособна за љубов и раѓање, своите фрустрации ги преточила во зло осветољубие. (Farber 1995, 1897)

Согласно верувањата на Бабилонците, покрај фаталните ефекти кои злите демони ги имале врз човештвото, едно од најстрашните било демонското поседувањето, па оттаму се издвојуваат бројни примери на текстови со формули за егзорцизам, т.е. магиски ритуали за протерување на зло и зли демони. На пример, доколку некој демон би се обидел да го поседува телото на кралот, тогаш тој се протерувал со инкантација која завршувала со овие зборови: (Lenormant 1877, 32) (*W. A. I., IV., 6, 6*)

*„Тие нема да влезат во палатата,
тие нема да го обземат кралот.“*

Откако некој злонамерен демон со помош на егзорцизам ќе се протерал од телото на некој човек, единствена гаранција дека немало повторно да се врати, се добивала со помош на инкантација на повикување на запоседување на телото со добронамерен демон или дух. (Lenormant 1877, 34) (*W. A. I., IV., 18, 3*)

*„ Нека заминат лошите демони! Нека се фатат еден со друг!
Благонаклонет демон
Благонаклонет гигант,
нека навлезат во неговото тело!“*

Болеста кај луѓето се третираше како ефект на злобноста на различни демони, а понекогаш и на посебно, различно битие, кое ја практикувало својата зла моќ врз човекот. Овој личен облик се припишувал на двете најтешки заболувања со смртни последици, кои наместа од епидемија преминувале во пандемија, а тоа се чумата и треската. За чумата, која поради честите епидемии кои се ширеле преку стаорци и каснување од болви и имала фатални последици кај населението (Ковачева 2018, 370), дури бил создаден и еп со етиолошко објаснување за проблемите предизвикани од епидемиите од чума која се случила во Бабилон во 756 г. пр. н. е., наречен „Епот за Ира“.⁸ Кај Бабилонците овие две болести, чумата и треската, меѓу народот биле познати како два

нормална сексуална активност и ја собирале машката сперма за да добијат повеќе демонско потомство. Бидејќи на жените им нанесувале неплодност и спонтани абортуси, а на децата им ја цицале крвта, бил развиен посебен ритуал против овие демони, со цел да се протераат од домовите и да ги принудат да одат голи во ноќта. Овој мит бил особено активен низ вековите во еврејската заедница и својот расцвет го доживел во средниот век. Рудименти од приказната се забележуваат во амајлиите со името на трите ангели: Сеној, Сенсеној и Семангелоф. (Melton 2001, 923).

⁷ The William Davidson Talmud, *Niddah*, 24b, 10: „Рав Јехуда вели дека Шмуел рекол: Во случај на жена која исфрлила фетус што има форма на лилит, женски демон со крилја и човечко лице, нејзината мајка е нечиста со нечистотија на жена по породување, но одржливо потомство е, само што има крилја. Ова исто така се учи на *baraita*: Рабинот Јосеи рекол: Инцидент се случил во Симони во кој учествувала одредена жена која исфрлила фетус кој имал форма на лилит, а инцидентот бил изведен пред мудреците...“ <https://www.sefaria.org/texts/Talmud> (пристапено на 14.10.2020)

⁸ Имено, во епот се раскажува за бабилонскиот врховен бог Мардук, кој провоциран од итрината на Ира, бабилонскиот бог на чумата, се налутил на жителите на Бабилон и го напуштил градот. Тогаш богот Ира сакал целиот град Бабилон да го опустоши од чума, но бил спречен од неговиот везир Ишум, па се покајал и го благословил Бабилон. (Boardman et al. 2008, 302)

демона под имињата Наматар и Идпа и секогаш се разликувале од другите зловни демоснки суштества. (Lenormant 1877, 36) Биле одбележани со многу лични карактеристики и восприемани како најсилни и најстрашни демони кои го мачат човештвото: (W. A. I. IV., 29, 2) (Lenormant 1877, 36)

*„Ужасната Идпа делува на главата на човекот,
зловниот Намтар над човековиот живот.“*

Бабилонската визија за идниот живот, т.е. животот по смртта е обоена со песимизам и длабока мрачност. Се сметало дека и судбината на духовите на најсреќните, па дури и на оние кои биле погребани со сите церемонии, е да живеат во своите гробови среде прав, во мрак. Па оттаму духовите на умрените кај Бабилонците се восприемале како непријатели на луѓето, а како најопасни се сметале оние кои не биле правилно погребани во гробовите - домот на мртвите, или целосно не ги примиле светите жртви од страна на живите. Доколку не биле удостоени од страна на живите, овие бездомни духови талкале по улиците барајќи храна и пијалак, ги прогонувале населените куќи и честопати сериозно ги повредувале луѓето. (Melton 2001, 139) Оттаму, главната цел на живите била правилно да ги погребат мртвите, со сите погребни обичаи, ритуали и принесувања на свети жртви, со цел да го спречат нивното слободно талкање по земјата во светот на живите и нивните одмазднички дејствија.

Духовите на умрените се манифестираше во застрашувачки прикази, налик на демонски сенки на умрените, осудени да бидат затворени во тмурните престојувалишта во пеколната земја. Вообичаено меѓу народот биле познати под имињата *Inin* и „огромниот“ *Uruku*, налик на страшила, зли духови и *larvae*, но трите главни суштества од оваа класа се издвојуваат под имињата: Фантом (акадески јазик *Ra-rganme*, асириски *Lahartu*), Спектар (акадески јазик *Rapganmea*, асириски *Labassu*) и Вампир (акадески јазик *Rapgannekhah*, асириски *Akh-kharu*). (Lenormant 1877, 37) Првите две суштества, Фантом и Спектар, само ги вознемирувале луѓето со нивниот грозоморен и застрашувачки изглед, додека за вампирот верувале дека ги напаѓа луѓето. Во Халдеја и Бабилон постоело верување дека мртвите се креваат од гробовите во форма на вампири, што се потврдува со фрагмент од митолошки епитаф напишан на глинена плочка која денес се наоѓа во Британскиот Музеј, во која се раскажува за слегувањето на божицата Иштар во Адот. Кога божицата Иштар пристигнала на вратите на пеколот, го повикала вратарот, чија должност била да ги отвори вратите, со зборовите: (Lenormant 1877, 37)

*„Вратару, отвори ја вратата;
отвори ја врата, за да можам да влезам.
Ако не ја отвориш вратата и ако не можам да влезам,
Ќе јурнам на вратата, ќе ги скршам нејзините решетки,
Ќе нападнам и насила ќе ги прескокнам оградите;
Ќе предизвикам мртвите да станат и да ги проголтаат живите⁹
Ќе им дадам на мртвите моќ над живите.“*

Се верувало и дека духовите на мртвите можат да бидат повикани од нивните гробови за да се покажат (Melton 2001, 139), опис даден во Дванаесеттата плочка од Епот за Гиламеш, каде е даден описот на Гилгамеш како слегува во

⁹ „Ќе ги воскреснам мртвите, да ги проголтаат живите“ (Lenormant 1877, 37)

Подземниот свет.¹⁰ Во бабилонската народна традиција духовите на мртвите имале застрашувачки изглед и кога ќе се појавеле пред децата, ги плашеле до смрт. Тие, исто така, верувале дека утот била мајка која умрела за време на породување, па затоа во ноќите плачела од тага на осамени места и само повремено се појавувала во некој страшен облик и ги убивала патниците. (Melton 2001, 1: 139)

Од погребните ритуали по своето значење најмногу се издвојуваат принесувањето света жртва наречена *kispu* и спалувањето на дрвена фигурина која претставувала покојник, а како неизоставен дел биле и барањето помош и смилостување од страна на боговите. Во инкантациите од раниот сумерски период, духовите на мртвите имале исто значење како и демоните, т.е., се спомнувале на исто ниво со нив, па затоа многу ритуали кои се користеле против духовите наликувале на оние кои се користеле против демоните. Целта им била да покажат дека душите на поранешните човечки суштества се бесмртни и поседуваат демонска моќ. (Farber 1995, 1899)

Summary

Because it attracts different superstition, practices and beliefs to its doctrines, the magic as a pseudo-science in the ancient world of the Assyrians and Babylonians was treated as a religion. Following its genesis in Assyria and Babylon, as a combination of mysteries, ancient beliefs and scientific theories, it began to spread to a greater extent to the East, in particular in Egypt, and even managed to transform itself in the ancient paganism of the West, in Ancient Greece and Rome. Their myths and legends were often meaningless, but expressed with a symbolic meaning; the believes in demons and the rituals were obviously absurd, but defined with a rational explanations; and their search for supernatural and irrational lead to the appearance of magic and magical rituals, that have been passed on from one generation to the next, thus securing its eternity. As the theological basis of the religion changes in a reasonable manner, their liturgical framework remained relative fixed and the changes, that were made in the dogmas, thanks to the rituals, were due to veneration of Gods.

Користена литература

1. Boardman, J., Edwards, I. E. S., Hammond, N. G. L., Sollberger, E., Walker, C. B. F. (2008), *The Assyrian and Babylonian Empires and other States of the Near East, form the Eight to the Sixth Centuries B. C.*, The Cambridge Ancient History, Second edition, Volume III, Part 2, Cambridge University Press, Cambridge.
2. Farber, W. (1995), *Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia*, CANE 3, Sasson, New York.
3. Feldt, L. (2015), *Monstrous Figurines from Mesopotamia - textuality, spatiality, and materiality in rituals and incantations for the protection of houses in 1st millennium Aššur*, In *The Materiality of Magic*, ed. Jan N. Bremmer and Dietrich Boschung, 59-95, Wilhelm Fink Verlag, Paderborn.

¹⁰ Гилгамеш отако слегол во Подземниот свет, го замолил Еа, мудриот бог на длабочините со зборовите: „Сенката на Енкиду прати ја тука! Подземјето цврсто го држи“. Еа веднаш му се обратил на Нергал, владетелот на мртвите, со зборовите: „Отвор на земјата отвори веднаш! Духот на Енкиду горе доведи го, со својот брат Гилгамеш да поразговара. Штом тоа силниот Нергал го чу, на земјата веднаш отвори отвори и сенката на Енкиду горе ја доведе.“ *Гилгамеш*, 12-та плочка.

4. Kasak, E., Veede, R. (2001), *Understanding Planets in Ancient Mesopotamia*, Folklore Vol.16, Folk Belief and Media Group of ELM, Tartu.
5. Ковачева, Л. (2018), *Чумата во древните митологии и античките извори и во македонското духовно творештво*, Зборник, Систасис, Посебно издание 4, Скопје.
6. Langdon, S. (1913), *Babylonian Liturgies. Sumerian Texts from the Early Period and from the Library of Ashurbanipal, for the Most Part Transliterated and Translated, with Introduction and Index*, Librairie Paul Geuthner, Paris.
7. Lenormant, F. (1877), *Chaldean Magic: Its Origin and Development*, Samuel Bagster and Sons, London.
8. Митевски, В. (2001), *Античка епика*, Матица Македонска, Скопје.
9. Melton, J. G. (2001), *Encyclopedia of Occultism & Parapsychology*, Volume 1 A-L, Gale Group, Inc., USA.
10. Mirelman, S. (2018), *Mesopotamian Magic in Text and Performance*, In: Panayotov, Strahil V. and Vacín, Luděk, (eds.), *Mesopotamian Medicine and Magic*. Leiden; Boston.
11. The William Davidson Talmud, *Niddah*, 24b, 10
<https://www.sefaria.org/texts/Talmud> (пристапено на 14.10.2020)